

Te ruke nisu mogle da me spreče da, vođen svojim ćefom i imaginacijom, nastavim da razmišljam i kopam sve dublje da bih sliku po sliku, scenu po scenu, rekonstruisao ono što sam kao školovana krtica, brojač kamenčića i sastavljač krhotina otkrio prilikom svojih istraživanja na terenu: osamdeset istimarenih, nalickanih, dresiranih arapskih četvoronožaca sa osamdeset moćnih penisa postaralo se za to da u narednih milenijum i po hrišćani ne smeju da svoje polne organe koriste sa opuštenim uživanjem, i uz odgovornost i ljubav kao što to mogu, recimo, pripadnici budističkog, islamskog, jevrejskog ili hinduističkog dela čovečanstva. I oni imaju svoje probleme, ne sporim, ali nama hoće da oduzmu centralnu pogonsku snagu, onu divnu pokretačku silu koju predstavlja eros, energija koja se neprekidno obnavlja, najviši stepen civilizovanog čoveka, što je pre hiljadu šeststo godina u Raveni prodato za nekoliko plemenitih kopitara, poklonjenih nekolici ni vojskovođa. Stigoše osamdeset raskošnih pastuva, a mi doveka postadosmo grešnici opterećeni krivicom. Zar to nije razlog da pukneš od smeha: dok za nas zadovoljstvo i uživanje treba da budu greh, i dok je korišćenje izvesnih organa dozvoljeno samo za osećanja lišeno stvaranje potomaka opterećenih krivicom, osamdeset afričkih pastuva začelo je sa italijanskim i gotskim kobilama silne nove pastuve i kobile najplemenitije rase, a biskup Alipije koji je konje doveo do carskih ergela doživeo je zadovoljstvo da bude proglašen

za sveca. Pride može da uživa u tome da se njegov dan slavi zajedno sa Marijinim uspenjem.

Sve mi se se više nameće pitanje kako turistički vodič može da priča priče iz te fascinantne davne prošlosti a da pritom ne drži predavanja. Kako govoriti o prastarim događajima čije dejstvo seže i u dvadeset prvi vek, događajima koji bi se danas zvali skandalima, a da se kažiprstom kasnijih generacija ne ukaže na čelične pesnice i bahate tehnike vladanja ranijih moćnika? Kako se, dok se slušaoci dive plavom plavcatom nebu nad svojim glavama, mogu pomenuti zaboravljeni Pelagije ili Julijan a da se ne zaluta u suludim lavirintima petog veka? Kako se u neobaveznoj priči savlađuje dubina pada sa pijedestala uzvišenog sveca do podzemnih dovitljivosti umetnika u potkupljivanju? A kako skok na taj pijedestal?

Mada za moje vođenje to gotovo da nije potrebno, odlučio sam da proučim zašto su u tom prelomnom periodu oko 400. godine dotle progonjeni hrišćani postali progonitelji, a religija siromašnih postala religija bogatih i moćnih, i zašto je Avgustinov koncept greha tako dobro legao državi i crkvi, i da li bi on uspeo da ga nametne i bez poklona u konjima. Znao sam ponešto o Vandalima i caru Konstantinu, no sad je radoznalost arheologa ciljala daleko izvan polja njegovog rada. Premalo sam znao, ali jasno je da turistički vodič i ne mora sve da zna.

Menadžment u sferi duše kao ključna stvar: Crkva svetog Avgustina na Kampo Marciju mogla bi da postane, sinulo mi je u sledećem taktu toka svesti, saborna crkva psihologa, terapeuta i čitavog esnafa više ili manje uspešnih zavarivača ljudskih duša širom sveta. Svi oni, kojoj god školi ili pravcu pripadali, za svoj neizmerno razgranat posao, uspeh i prihode zahvalnost duguju konceptu naslednog greha i srozavanju hrišćanskog čoveka na grumen greha. To je ogroman turistički potencijal, još potpuno neiskorišćen pošto Rimljani ne znaju prelomne tačke istorije crkve. Trebalo bi namamiti ovamo silan obrazovan svet i pokazati mu pozornice gde je započela tradicija potčinjavanja duše, zaplašivanja ljudi i seksualnog ugnjetavanja – tako bi to, naravno bitno skraćeno, mogao da formuliše turistički vodič sklon korišćenju fraza.

Što su dogme tvrde i totalitarnije, a takva je i dogma o naslednom grehu, lakše možeš da ih ignorišeš, odvratila je Flavija kad sam, nakon posete naftnog diktatora, stigao do te lepe teme. Dok sam, na crkvenoj klupi, mislio na nju i priželjkivao je kao svedoka nečuvenog susreta koji se upravo dogodio, Flavija je verovatno još bila u autobusu za Milano. Zato sam morao da se zadovoljim rečima kojima bi tu i tamo bodrila svog nemačkog životnog saputnika, sina bremenskog bankarskog službenika: život se i sastoji od potkopavanja dogmi, ismevanja ideologije i pobijavanja šema. S tim, kao što znaš, imamo veliko iskustvo. Katolička vlast od bar hi-

ljadu i po godina, to je prvoklasna škola. Ali, kao i uvek, preterujemo, bezgranično preterujemo, i najzad stignemo do suprotnosti. Ta pogledaj samo naš grumen greha pozicioniran na samom vrhu, on je greh čak ukinuo i oslobodio se svih diktata uključujući i deset Božjih zapovesti. Žestoko se ogrešio o svaku, osim, da budemo fer, o jednu jedinu – oca i majku je poštovao. Ali svejedno, malo je zakona koje nije prekršio.

Taj sveprisutni, kome činimo uslugu time što toliko često govorimo o njemu, sve se bestidnije uvlačio i u moj monolog koji je kružio oko papinih ruku i neopaljenog šamara. Ali sad sam prvi put uočio realnu vezu s njim. Naš vladajući majstor za korupciju mogao bi da se pozove na Avgustinove pastuve i da kaže: on vam je, podmićivanjem, natovarao breme greha, a ja vas oslobađam svih grehova. Ja sam sveti Anti-Avgustin i obznanim vam: nema više greha, nema više kazni, nema više sudija, ni krivičnih ni bilo kojih drugih! Oslobađam vas svih grehova i bez pokajanja! Kupujem vas, a vi se na taj način spasavate! Što više budete mislili o svojoj koristi, bićete slobodniji!

Prilikom vođenja kroz grad uvek dođe trenutak da se kaže nekoliko neobaveznih rečenica i na temu korupcije, što mahom obavim pored rezidencije našeg vladajućeg milijardera. Dobro, priznajem, to su već klasične stvari: Italija i nelegalni poslovi, nepotizam, familijarizam, klijentilizam, možemo ih zvati kako god hoćemo,

slobodno zevajte dame i gospodo, tačno, bilo je toga u svim vekovima, od starih Rimljana i prvih papa. Već Ciceron uzalud pridikuje protiv korupcije, i već Dante u deveti krug pakla smešta potkupljive pape kojima su u pameti ponajviše moć i novac i kritikuje Konstantina zbog darova koji su crkvu učinili moćnom i korumpiranim, mada je i to darivanje presna laž sveštenstva alavog na posede. Danas su novine pune skandala, korupcija se razotkriva, ali se ništa ne menja, ogorčenje ispari za dva dana. Kultura potkupljivanja postoji, naravno, svuda, ali nije svuda tako visoko razvijena, rafinirana i rasprostranjena kao ovde.

Na tom mestu moji fini Nemci vole da uzviknu: Kliše! Predrasuda! Otrcano! U takvim slučajevima pomaže statistika – u uporednom pregledu na čijem su vrhu zemlje sa najmanjim indeksom korumpiranosti, Italija je na sedamdeset drugom mestu, gore pozicionirana od Ruande i Gane, ali je za jedno mesto bolja od Gruzije. Pomaže i pozivanje na našeg umetnika u podmićivanju, trenutno u službi države, koji preduzima sve da Italija na pomenutoj listi padne još niže. U Evropi smo već treći s kraja, iza Bugarske i Rumunije. Neke uteši to što kažem da se i Nemačka na toj listi pomera naniže, a ne naviše.

Delikatna stvar, kako god okreneš, ali moj princip je sledeći: nikad ne govorim lošije o Italiji nego što govore moji italijanski prijatelji i moja žena Flavija, koja za

svoju zemlju kaže da je država nitkova, i to čak kaže u nedelju, nad tanjirom bukatina al'amatričana u hladu neke tratorije na Monte San Đovani in Sabina. Nitkova ima svuda, dodaje kad su s nama gosti iz Nemačke, ali ja ne mislim na male ljude koji sebi ne mogu ni da priušte potpunu legalnost. Ne biti korumpiran predstavlja neku vrstu luksuza. Mislim na imućne nitkove, kojih takođe ima svuda, ali kod nas oni koje uhvate nikad ne budu osuđeni, ili bar gotovo nikad. I to nije sve: ti veliki nitkovi toliko su drski da manjinu donekle pristojnih i korektnih ljudi – a verujte mi da antinitkova ima više nego što mislite – nazivaju talibanima, komunistima, kriminalcima ili neprijateljima Italije; eto u tome je razlika, bar u odnosu na demokratske zemlje. A još gore je što je ta manjina izgubila svaku nadu da će ikad postati većina.

Flavija, koju sam video kako sedi u autobusu za Milano, svoja predavanja i seminare o italijanskoj istoriji u prvom semestru počinje rečima: ako roditelji nekoga od vas ne plaćaju porez, ili plate tek neki njegov deo, te dakle ne daju ništa za ulice, škole, grejanje ove sale, spiranje vaših fekalija i moju platu, neka taj, molila bih, napusti salu, čekaću dva minuta.

Na to se uvek trećina mladih ljudi unervozí, ili pocrvení, ali ipak hrabro ostane da sedi. Više ne mogu da učinim, kaže Flavija, ta građanka sklona humoru, ne mogu ja da uteram sto trideset ili sto sedamdeset mili-

jardi utajenog poreza godišnje, ali bar tu rečenicu zauvek zapamte.

Ruke koje sam posmatrao, zapitkivao, i u međuvremenu malo i upoznao, nisu sprečavale našeg vladajućeg nitkova da se sve više širi po pozornici u mojoj glavi, i da mi ne dozvoljava da ga oteram, tog čoveka o kome ne bi trebalo da se priča da je tamo gde bi u svim drugim evropskim zemljama i bio, naime u zatvoru. Nije on koren svih zala – sigurno je Flavija, na večeri ili nekoj pauzi, rekla inostranim učesnicima sastanka na jezeru Komo, objašnjavajući ovdašnje prilike kao što redovno čini – ali jeste onaj ko zlo ubrzava: prevare, krivotvorenje budžeta, laganje, radikalni egoizam, privatizacija politike, ukidanje podele vlasti. I kupuje svakoga ko se može kupiti i sve što se može kupiti, prosto kao pasulj. Nećemo moći da ga se ratosiljamo dok su mafije uz njega. Vešto poput đavola, i to onoga kome ni isterivači ništa ne mogu, taj ume da se predstavlja i kao verni sin crkve: „Mi nikad ne delamo protiv Vatikana.“

Italija i on se slažu, kaže moj prijatelj Antonio, i više od toga – vole se. Njegovo shvatanje života poklapa se sa shvatanjem ljudi koji ga biraju: Šta je život? Neka svako gleda da mu je što bolje, nek' najviše što može misli na sebe i ne vodi računa o drugima, nek' ne čini ništa za zajednicu i za državu, nek' zadovoljava samo vlastite potrebe, takvo viđenje, objašnjava Antonio, on deli sa

svojim biračima. On je ovde duh moderne, kapitalizma bez granica, a ko kod nas obećava ljudima da će ih učiniti bogatim, taj, okreni obrni, bez mafije ne može. Onome ko je protiv njega nije lako, kaže Đuzepe, jedna laž sledi drugu, svakog dana ih ima bezbroj, i svuda su. To je pravi potop, čovek se davi, a ako pokuša da raskrinka jednu i dotakne čvrsto tle, u sledećem trenutku stiže deset novih; ne može se s njima izaći na kraj, ljudi tonu u rezignaciju. A oni koje ne zahvati rezignacija, na primer pojedini novinari koji pišu o organizovanom kriminalu, mogu da žive samo pod policijskom zaštitom. Nesicrpna je to tema od koje se svi samo umore. *Tutti siamo stanchi*⁸, kaže Alberto, jer niko ne uspeva da se pobuni tri puta dnevno, a pogotovu ne protiv svega onoga što mu se servira dok je pred televizorom.

I ja sam odavno otupeo kao moji prijatelji i sklon fatalizmu kao pravi stanovnik Rima; takav bih bio i tokom poslepodneva o kome pričam da ruke starog gospodine nisu prizvale misao o neopaljenom šamaru, one pastuve za koje retko ko zna i Avgustinovo lukavstvo, i da se nije uspostavila veza između moderatora šou programa naše vlade i naslednog greha, veza koja je, moram priznati, proizišla manje iz logike a više iz lavirinata prošlosti. Poduhvat s naslednim grehom je za posebno divljenje upravo kad se uporede prastare i aktuelne varijante umetnosti podmićivanja, to je prosto genijalan potez, kao Odisejev trojanski konj. Kako je prošla

⁸ Svi smo umorni. (ital.)

Troja, to se zna. Ali ne zna se, niti postoji želja da se sazna, šta se postiglo s numidijskim pastuvima, jer je cela stvar mučna koliko i komična: stvorena je religija koja veliku većinu svojih vernika osuđuje na pakao.

Ovakva iskričava skretanja održavala su me u prijatnom, čak vedrom raspoloženju. Daleko od toga da sam očekivao da ću videti kako se kazaljke istorije vraćaju unatrag, kao na nekom budilniku. Ono što je pre više stotina ili pre više od hiljadu godina, u ime crkve ili nekog tamo cara sprovedeno na prevaru, kao što bi moralo da se kaže u skladu sa današnjim shvatanjem prava, iz niskih pobuda ili u visokoj meri svetih materijalnih razloga, to je, kao što je poznato, so istorije, to su fundamenti moći. Solidan turistički vodič ne bi u večnom gradu imao mnogo šta da priča, niti bi mogao da pokazuje ona silna umetnička dela, one fasade, ona stratišta i onu lepotu da nije bilo večite, blagoslovene korupcije. „O, Rime! Domovino svih poroka“ izrekao je već Alfijeri u svojoj poeziji, formulišući vrlo upotrebljivu radnu hipotezu. A onaj ko bi s neodobravanjem i nadmeno rekao da je to pokuda Rima, taj ne zna kakva je rimska pokuda Rima.

Svečana izvinjenja sa vaše strane, nemo sam rekao svom nemom sagovorniku, deluju mi prilično sumnjivo: priznajemo, pogešili smo, nismo bili niti smo sada potpuno nepogrešivi, provuklo se mnogo toga što bi se po današnjem shvatanju moglo nazvati ilegalnim, ali to

su bila druga vremena s drugim pravilima, molimo da se to ne izgubi iz vida. Čemu takva priznanja, ublažena opomenom da se, tamo gde su posredi više istine, sveta tradicija, prećutni sporazumi, ne držimo zemnih istina kao pijan plota, ionako nema nikakve pomoći od silnog znanja do koga su u svom htenju da znaju više došli neverni, čudni su putevi Gospodnji, za ispunjenje svojih velikih planova on koristi i ljudske slabosti i strasti, pa što ne bi i strast izvesnih vojskovođa prema numidijskim pastuvima. S druge strane, protestantski zahtevi za moralnom čistotom u ovom bi slučaju bili podjednako besmisleni kao i kvarne formule učutkivanja, kojima se, uz mlitav osmeh, pribegava u krajnjem slučaju, kad se činjenice više ne mogu poreći ili kad pukne laž.

Bilo da je reč o pastuvima, ili o dilu o Panteonu već zaboravljenog cara Foke, ili o Musolinijevom koferu punom para kao znaku zahvalnosti za to što ga je papa priznao za cenjenog državnika – danas niko ne treba da se boji otvorenih pitanja o skrovitim pričama, mogao sam da doviknem trojici muškaraca u crnom koji su sedeli na obližnjoj crkvenoj klupi, ili na stepenicama ispred hrama svetog Avgustina. Ali čak i neko koga katkad obuzme strast zapitkivanja i stratigrafski nadražaj arheologa, i ko bi da svoju publiku pouči koliko i zabavi pričajući im tračeve iz prošlih vekova, mora jednom da prestane s postavljanjem pitanja i čačkanjem

po legendama. Ni ja ne bih umeo da kažem gde bi tačno trebalo da se prestane, ali jasno je da jednom mora, a to jednom je verovatno onda kad odgovori postanu sve sličniji jedni drugima. Otkad je višestruki ubica Konstantin postavio sebe na čelo carstva i hrišćanstva – oprostićete mi na ovoj gruboj formulaciji zbog koje bi me pre dvesta godina u Rimu oterali na vešala ili u tamnicu – uvek se prvenstveno radilo o moći i potčinjavanju, a tek onda o veri i strahu od Boga. Kad bi se sa današnjom željom da se sve zna bolje i sa pravničkim puritanizmom postavilo sitničavo, malograđanski častoljubivo, zlopamtivo, i u odnosu na istoriju slepo pitanje šta je sve tokom dve hiljade godine zapečaćeno a nije u skladu sa ustavom i sa Građanskim zakonikom⁹, te bi po današnjem krivičnom zakonodavstvu moralo biti kažnjeno, ne bi, bar po mom oskudnom znanju, mnogo ostalo ni od jedne od tri crkve – katoličke, evangelističke i pravoslavne – a postavljač tog pitanja bio bi veći luteranac od Lutera, veći pelagijanac od Pelagija, veći franjevac od Franje, ma taj bi hladno ostavio za sobom i Husa, i Bruna, i Kinga. Ljudi poput Flavije i mene ne bi više mogli da uživaju u pričama o numidijskim pastuvima i lažnim Konstantinovim darovima, kao ni u predavanju našeg prijatelja Petera o temeljnom krivotvorenju života svetog Franje

⁹ Misli se na nemačku pravnu instituciju BGB (*Bürgerliches Gesetzbuch*), prvu kodifikaciju najvažnijih pravnih odnosa između privatnih lica, koja je stupila na snagu u januaru 1900. (Prim. prev.)

u Asiziju i pritiscima koji su vršeni na jednog slikara kakav je Đoto da sveca prikaže u skladu sa slikom koju je o njemu stvorio Rim.

Moj sagovornik s desne strane je ćutao i ispružio prste leve ruke. Kad se usled pogođenosti, stida ili neke taktike jednom dotaknu davni delikti, nastavile su da se pletu moje misli, stvari mogu da postanu još mučnije. Tako je, na primer, prethodnik mog nemog sagovornika pokušao da se svete 2000. godine glasno i paušalno izvini za to što su pripadnici njegove crkve, muškarci i žene, proganjali i mučili Jevreje, sve one ljude proglašene za jeretike i veštice, kao i Rome. Nakon što je izvinjenjem, kako je smatrao, skinuo krivicu sa svojih prethodnika, koji su gotovo uvek zaista verovali da je reč o jereticima, vešticama i Hristovim ubicama, te stoga nikakvu krivicu nisu ni osećali, svečano je obznanjeno da je crkva, uprkos mržnji koju je sejala, politici koju je vodila, proganjanju i ubistvima koja je inicirala, ratovima, lomačama, iznuđivanjima, razbojničkim pohodima, krivotvorenjima i podmičivanjima, tokom gotovo dve hiljade godina ostala potpuno „neokaljana“.

Na stotine hiljada, ili čak više miliona ljudi koji su u ime krsta ubijeni, gonjeni i mučeni, a naredbodavac tog terora neokaljan – to bi se, rekla je Flavija, moglo nazvati čudom, novim rimskim čudom. A turistički vodič, koji nemačke turiste vodi i kroz nekadašnji geto, nije mogao da ne primeti da voljeni papa nije izustio ni